

צדק וגאוגרפיה

גדעון ביגר

הגאוגרף דוד הרווי (David Harvey) בספרו המפורסם *Social Justice and the City* היה הגאוגרף הראשון שבחן את המושג צדק במשמעותו הגאוגרפית. הוא ביקש לתחום את הצורות השונות שבהן רווח חברתי מיושם במרחב (החל ברווח פרטי וכלה במוצר ציבורי), ולטעון כי רווח זה משתנה בהתאם למיקום. כן ביקש להגדיר תאוריה גאוגרפית של צדק המבוססת על צורך, תרומה לטובת הכלל והישגיות. עוד שאף להראות את האמצעים שבעזרתם ניתן להשיג תפירות מרחבית צודקת של משאבים ופעולות וזאת בעזרת הכוונה נכונה של משאבים ציבוריים. הגאוגרף דוד סמית (David Smith) שכתב ב-1977 על גאוגרפיה של סעד (Welfare Geography), הרחיב את המושג של צדק חברתי כמהלך יסוד בארגון המרחבי של חברה ומשאביה. עם זאת הערפול בספרו של הרווי נתן את הטון בוויכוח בנושא. צדק כגורם בארגון המרחב נראה כנושא חשוב למחקר הגאוגרפי אך התאוריות המסורתיות בגאוגרפיה אינן נותנות לו ביטוי מתאים.

המחקר הגאוגרפי מתעניין לאחרונה בנושאים כמו פמיניזם ופוסט-קולוניאליזם שממד הצדק בהם מרכזי (Crush, 1994). אולם מחקרים מעין אלה מראים אותו הערפול שלראשונה עלה מספרו של הרווי. בעבור חוקרים העוסקים בנושאים אלה, עקרונות הצדק אינם דבר הניתן להגדרה ברורה כי אם משתנה תמידית בתגובה לשינוי במבנה הכוח החברתי. בתחום זה, הגדרות מסורתיות של צדק הן גם חלק מהבעיה החברתית – גאוגרפית כמו גם חלק מהפתרון המכתיב גאוגרפיה צודקת.

ביבליוגרפיה

Harvey, D. (1973), **Social Justice and the City**, London: Edward Arnold.

Crush, J. (1994), "Post-colonialism, De-colonization, and Geography", in Godlewska, A. & Smith, N. (eds.), **Geography and Empire**, Oxford: Blackwell, pp. 333-350.

Smith, D. M. (1977), **Human Geography: A Welfare Approach**, London: Edward Arnold.

Walzer, M. (1983), **Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality**, New York: Basic Books.

העולם הפיסי שבו אנו חיים לא נוצר על ידי מערכות צודקות אלא כתוצאה מתהליכים טבעיים. כך למדינה מסוימת יש נפט רב, באחרת יהלומים ובשלישית אין כל משאב ראוי. יש אזורים הרריים ויש מישוריים, יש הקרובים לים ויש רחוקים ממנו. יש שטחים יאים לעיבוד חקלאי ויש מדבריות ושמות שאינם ראויים להתיישבות האדם. התהליכים ההיסטוריים פוליטיים פיזרו במשך הדורות אוכלוסייה באזורי עולם שונים וכך נוצר מצב בלתי צודק בו יש אנשים וחברות שיש להם יותר ויש כאלה שיש להם פחות.

כשעוסקים במושג צדק בגאוגרפיה לומדים וחוקרים את הצד התאורטי והמעשי של צדק והגינות בהקצאה הגאוגרפית של משאבי המרחב, תוך ניסיון לכוון לחלוקה צודקת יותר של המשאבים האלה, למטרות של רווחה חברתית לכול. הגדרה מעין זאת נובעת מהתייחסות לתפירות צודקת, כלומר הקצאה של הרווח לכלל האוכלוסייה החיה במרחב גאוגרפי מסוים.

כדי להבין את החלוקה המרחבית של המשאבים הועלו מספר תאוריות להסבר ובהן התאוריה על ה"שימושיות" – הרואה ביעילות בשימוש במשאבי המרחב את הגורם המרכזי לחלוקה ומדגישה את זכותם של אלה העושים את השימוש היעיל ביותר במשאב להשתמש בו. זהו רעיון שעמד בין השאר כבסיס לקולוניאליזם האירופי ברחבי העולם. תאוריה אחרת – ה"טבעיות", שנבעה מהעברה של התאוריות של צ'רלס דרווין לתחום החברתי, ראתה כסיבה לחלוקה המרחבית את התהליכים הטבעיים הפיסיים ואת ההתפתחות הטבעית של האוכלוסיות. זה הגורם המכתיב את חלוקת המשאבים וכך לגדול ולמוכשר יש יותר מאשר לקטן ולחלש. עוד הועלתה התאוריה ה"אינטואיטיבית" הרואה בתגובה המידית לצרכים את הגורם המביא לשימוש במשאבים, וזאת על פי הצורך. קיימות גם תאוריות המבוססות על הרעיון של "הסכמה חברתית" (Walzer, 1983) שבהן מועלית ההסכמה החברתית לאורך הדורות בין המשתמשים השונים במשאבים, כגורם לחלוקת המשאבים על פני כדור הארץ.

למרות ההבדלים בין תאוריות אלה כולן משערות כי צדק נהפך לסוגיה מרכזית בחלוקת המשאבים המרחביים רק כאשר יש מאבק בין אינטרסים על המשאבים האלה וקיימת מערכת של עקרונות לטיפול בקונפליקטים מרחביים. עקרונות אלה מטבעם מגדירים את משמעות הצדק בתאוריה מרחבית גאוגרפית כל שהיא.